

The background of the slide is a photograph of a desert landscape at sunset. The sky is a gradient of orange and red, with a bright yellow sun low on the horizon. Several saguaro cacti are silhouetted against the sky. In the upper right corner, a crescent moon is visible in the dark blue night sky.

Fri vilja och tillräknelighet enligt Kinberg, Hägerström och Petzäll

Del 1 + 3 (Helge Malmgren)

Autonomi i teori och praktik
Stockholm 16 maj 2018

Autonomi och tillräknelighet (1)

- ◇ Autonomi är frihet som förknippad med rättigheter
- ◇ Tillräknelighet är frihet som förknippad med skyldigheter

- Autonomi som en objektiv egenskap (självständighet) hos system (exvis ANS) eller t.ex. personer. Kan graderas.
- Autonomi för en person är frihet från tvång, exempelvis yttre fysiskt tvång och inre (psykiskt) tvång
- En autonom person kan göra sin vilja gällande
- Mänskliga *rättigheter* som yttrandefrihet och allemansrätt definierar frihet från vissa samhälleliga tvång och gör oss mer autonoma
- Man kan också hävda en allmän *rättighet* för personer att få så hög autonomi som möjligt

Autonomi och tillräknelighet (2)

- ◇ Autonomi är frihet förknippad med rättigheter
- ◇ Tillräknelighet är frihet förknippad med skyldigheter

- Tillräknelighet (imputabilitet) = personlig ansvarsförmåga. Vanliga tankar bakom begreppet:
- En person som begick en gärning under yttre (fysiskt eller samhälleligt) tvång hade ingen handlingsfrihet och borde inte ställas till ansvar för gärningen
- Detsamma gäller en person som begår en gärning under ett inre tvång (exempelvis röster som beordrar gärningen)
- En person är otillräknelig om det trots frånvaron av yttre tvång vid gärningen inte är rätt/rimligt att ställa henom till ansvar för sina gärningar.
- Förslag till ekvation: En helt autonom person har en inre handlingsfrihet som gör henom tillräknelig.

Olof Kinberg

- ◇ Svensk psykiater, 1873-1960
- ◇ "Den svenska rättspsykiatrins fader"
- ◇ Kinbergs huvudtanke: Tillräknelighet förutsätter en fri vilja i absolut mening – en vilja som inte har fysiska orsaker
- ◇ Men en sådan fri vilja existerar inte
- ◇ Alltså är vi alla otillräkneliga, och ingen bör ställas till ansvar för sina gärningar. Straff i traditionell mening kan inte motiveras.
- ◇ Förvisso är det lämpligt ur samhällelig synvinkel att vidta åtgärder mot personer som begår brott.
- ◇ Särskilda åtgärder bör vidtas mot personer vars psykiska sjukdom väsentligt bidrog till brottet
- ◇ Detta fångas av Kinbergs begrepp "socialt ansvar"
- ◇ I dag, i Kinbergs anda: Alla döms till en påföljd – "Allvarlig psykisk störning" (APS) ger påföljden rättspsykiatrisk vård.
- ◇ Christer Svennerlind ska nu förklara allt detta närmare.

Axel Hägerström

- ◇ Svensk filosof, 1868-1939
- ◇ Tillsammans med bl.a. Adolf Phalén skapare av den s.k. Uppsala-filosofin, som dominerade det intellektuella klimatet i Sverige fram till cirka 1940
- ◇ Hägerström är kanske mest känd för tesen att moraliska utsagor inte har ett sanningsvärde (non-kognitivism, populärt också kallad "värdenihilism")
- ◇ Värdenihilism utesluter inte att man har och förespråkar en moral, och H hade en distinkt moralisk uppfattning där samhällets bästa står i fokus (se *Verkligt autonom moral*, 1937)
- ◇ Hägerström moralfilosofi måste ha influerat Kinberg. Detsamma gäller förmodligen H's argument mot en absolut fri vilja.
- ◇ H verkade inom ett brett fält och var bland annat mycket kunnig i psykologi och i rättsvetenskap.
- ◇ Hägerström hade genom sin undervisning i rättsfilosofi stort inflytande på svenskt juridiskt tänkande vid den tid då de nya bestämmelserna om behandlingen av psykiskt störda brottslingar utformades.

Åke Petzäll

- ◇ Svensk filosof, 1901-57, docent i Göteborg, senare professor i praktisk filosofi i Lund. Grundare av tidskriften *Theoria* 1935.
- ◇ Internationellt verksam, deltog i Wienketsens möten, grundade *Institut international de philosophie* 1937, introducerade den logiska positivismen (a.k.a. den logiska empirismen) i Sverige
- ◇ Också mycket kunnig i psykologi och intresserad av psykiskt störda brottslingar
- ◇ Recenserade Kinbergs huvudarbete *Basic Problems of Criminology* (1935) med gillande
- ◇ Ägnade ett specialnummer av *Theoria* (1948) åt ämnet "The right to punish", med bl.a. Kinberg som författare
- ◇ Gjorde en egen empirisk studie av psykiskt avvikande brottslingar (i *The social function of punishment*, *Theoria* 1947)
- ◇ Skrev också bl. a. en artikel om begreppet "socialt ansvar"
- ◇ P betonade alltid vikten av att anknyta de begreppsliga undersökningarna nära till den empiriska verkligheten

Slutkläm

Bland de filosofiska förutsättningarna för det svenska rättspsykiatriska systemet som Kinberg formulerar finns dels en tes om fri vilja, dels en moraluppfattning som på sin tid innebar ett radikalt brott mot de dominerande traditionerna, men som nu för många torde framstå som rimlig.

Kinberg var dock inte filosof. För att rätt kunna förstå sambanden mellan viljefrihet, moral, ansvar och straff, och för att kunna ta en välmotiverad ställning i dagens diskussion om rättspsykiatrin, måste vi titta närmare på den svenska filosofin under 1900-talets första hälft, inte minst Hägerströms och Petzälls tankar kring fri vilja, moraliskt ansvar, straff och socialt ansvar.